

Robert DANKIEWICZ¹
Aleksandra KALANDYK²

UBEZPIECZENIE ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ ZA PRODUKT A PROCES ZARZĄDZANIA RYZYKIEM W PRZEDSIĘBIORSTWIE

W artykule podjęto tematykę odpowiedzialności cywilnej za produkt. Celem opracowania jest ukazanie roli ubezpieczeń w procesie zarządzania ryzykiem odpowiedzialności cywilnej za produkt w przedsiębiorstwach. Omówiono istotę i znaczenie zarządzania ryzykiem, przykładowe czynniki ryzyka, zdarzenia występujące w obszarze niepewności oraz możliwości przeciwdziałania tym zdarzeniom. Pozycjonowano w analizowanym procesie ubezpieczenia przy jednoczesnej prezentacji ich roli, stopnia wykorzystania i znaczenia. Zwrócono uwagę na fakt, że coraz częściej prezentowana tematyka staje się obiektem wnikliwych analiz osób zarządzających w przedsiębiorstwach bez względu na ich wielkość. Zjawisko to jest konsekwencją zmian zachodzących w obszarze działalności gospodarczej, których źródła wynikają z oczekiwań partnerów w obrocie gospodarczym oraz wzrostu świadomości ubezpieczeniowej po stronie beneficjentów usług ubezpieczeniowych oraz konsumentów produktów i usług. W efekcie powszechnych zmian zachodzących na rynku wszystkie obszary życia narażone są w coraz większym stopniu na roszczenia będące pochodną odpowiedzialności cywilnej. Zjawisko to przyczynia się do popularyzacji ubezpieczeń zabezpieczających poszczególne rodzaje ryzyka wynikające z tej odpowiedzialności. Szczególne miejsce w tym procesie przypisano odpowiedzialności cywilnej za produkt, w tym również konieczności jego wycofania. W trakcie rozważań zawartych w treści artykułu dokonano analizy czynników i przesłanek stanowiących źródła zagrożeń spotykanych w różnych obszarach działalności gospodarczej. Przedstawiono istotę ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za produkt, krajowe i międzynarodowe regulacje prawne tego typu ubezpieczeń wraz z opisem kluczowych elementów umowy ubezpieczenia wynikających z treści poszczególnych elementów składowych ogólnych warunków ubezpieczeń spotykanych w ofertach ubezpieczycieli na rynku krajowym. Podsumowanie rozważań stanowi omówienie wyników badań środowiska przedsiębiorców dotyczące prezentowanych zagadnień. Podstawową metodą badawczą w zbieraniu danych były pośrednie wywiady ankietowe. Narzędziem badawczym opracowanym do tego celu był kwestionariusz wywiadu, który pozwolił na zgromadzenie informacji charakteryzujących grono przedsiębiorców zrzeszonych w Podkarpackim Klubie Biznesu.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność cywilna, ryzyko, odpowiedzialność cywilna za produkt, zarządzanie ryzykiem.

¹ Dr Robert Dankiewicz, Zakład Finansów i Bankowości, Politechnika Rzeszowska, al. Powstańców Warszawy 8, 35-959 Rzeszów, tel. (017)8651914, e – mail: rdankiew@prz.edu.pl

² Aleksandra Kalandyk, studentka, Politechnika Rzeszowska.

1. WPROWADZENIE

Postrzeganie ryzyka i jego poszczególnych rodzajów przez środowisko przedsiębiorców ewaluowało w czasie. Takie zdarzenia jak umiędzynarodowienie działalności w sposób naturalny generowały nowe kategorie ryzyka obejmujące między innymi zmiany cen kursów walut, różnice w regulacjach odnoszących się do obrotu gospodarczego czy kwestie odpowiedzialności cywilnej za produkt lub jego wycofanie. Zmieniły się również zagrożenia, do których zaliczono terroryzm, protesty ekologiczne, szantaże gospodarcze, nieuczciwą konkurencję, kradzieże *know-how* czy też plotki rynkowe. Jednocześnie rodzaj i wielkość strat mają również inny charakter, coraz większa ich część jest pochodną różnych typów odpowiedzialności cywilnej. Ryzyko odpowiedzialności cywilnej nie jest zjawiskiem nowym, jednak w jego zakresie wciąż wzrasta tendencja sądów do orzekania bardzo wysokich odszkodowań, szczególnie w stosunku do szkód spowodowanych przez produkty. Wzrasta także świadomość konsumentów w zakresie swoich praw i dochodzenia kompensacji. W związku z obecną sytuacją nie ma możliwości wyróżnienia czy też sklasyfikowania wszystkich czynników ryzyka, które wpływają na jego kształt i istnienie. Niektóre mają charakter uniwersalny dla każdego typu działalności, inne z kolei są powiązane tylko z jej konkretnym rodzajem³.

2. UBEZPIECZENIE JAKO METODA ZARZĄDZANIA RYZYKIEM W PRZEDSIĘBIORSTWIE

Wobec tak szerokiego podejścia do ryzyka należałoby dostosować jego ogólną definicję do realiów działalności gospodarczej, a więc najogólniej rzecz ujmując – należałoby go określić jako prawdopodobieństwo zdarzenia się sytuacji niepożądaney. Cecha ta powinna być determinowana oczekiwaniami konkretnego podmiotu gospodarczego, którego wynik zostanie oceniony jako gorszy od planowanego. Ostatecznie będzie to oznaczało dla firmy stratę w bardzo szerokim ujęciu, rozumianą jako stratę rzeczywistą, nieosiągnięcie zamierzonego celu czy też utratę korzyści. W biznesowej praktyce ryzyko jest też często określane jako zbiór czynników czy też rzeczy, które stają się przeszkodą w osiągnięciu zaplanowanego celu. Jednak ryzyko występujące w działalności gospodarczej jest zależne głównie od rodzaju prowadzonej działalności, struktury wewnętrznej firmy, jej celów oraz stopnia zależności od otoczenia.

Klasyfikacja ryzyka jest więc umowna i stanowi punkt wyjścia do scharakteryzowania profilu ryzyka dotyczącego konkretnego podmiotu gospodarczego, obszaru działalności czy też sytuacji. Zapoznanie się z definicjami ryzyka umożliwia przyjęcie twierdzenia, że zrealizowanie go może spowodować niekorzystne konsekwencje dla przedsiębiorstwa, w których wyniku odnotuje ono powstanie straty majątkowej: bezpośredniej – rozumianej jako zmniejszenie aktywów lub zwiększenie pasywów – czy też pośredniej – rozumianej jako utratę korzyści, gdyż przedsiębiorstwo nie osiągnie zamierzonego celu oraz zmniejszą się jego zdolności operacyjne, co w konsekwencji spowoduje obniżenie wartości firmy. Należy jednak zwrócić uwagę, że już samo istnienie ryzyka wywołuje poczucie zagrożenia, którego poziom zależy od różnych czynników.

³ I. Kwiecień, *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem działalności gospodarczej*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 25–41.

Aż 90% spośród badanych w 2011 r. firm ma określony model zarządzania ryzykiem, ponad 80% z nich ma w swojej strukturze specjalne stanowisko dla osoby zajmującej się tym obszarem w firmie. Na podstawie raportu opracowanego przez Deloitte *Global Risk Management* analitycy jednomyślnie wydali opinię, że istotność zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie jest teraz jednym z najważniejszych priorytetów w działalności⁴. Określone zdarzenia są wypadkową zarówno obszaru narażenia, w którym występują określone uwarunkowania oraz czynniki, jak i obszaru podatności, w którym występują konkretne wartości oraz procesy, jakie między nimi zachodzą. Jest ono w efekcie w pewnym sensie produktem finalnym dość złożonego procesu. Proces ten charakteryzują dwie strony. Pierwsza to ta, z której przedsiębiorstwo jest narażone na ryzyko z powodu wielu uwarunkowań oraz czynników. W konsekwencji oznacza to, że połączenie tych czynników może wywołać zdarzenie. Jednak konsekwencje zdarzenia nie są zależne wyłącznie od sposobu jego zajścia, ale również od wartości tych zdarzeń, co stanowi drugą stronę procesu⁵.

Kluczową metodą podejmowania ryzyka jest ubezpieczenie. W literaturze prezentuje się wiele różnych klasyfikacji czynników świadczących o jego konkurencyjności w porównaniu z innymi metodami zarządzania ryzykiem. Jako pierwszy czynnik decydujący o konkurencyjności należy wymienić koszt wykorzystania, który najczęściej ogranicza się do składki ubezpieczeniowej. W związku z podziałem kosztu podjęcia ryzyka na całą grupę ubezpieczonych ubezpieczenie gwarantuje rekompensatę straty za zaledwie ułamek jej potencjalnej wartości.

Drugim istotnym czynnikiem mającym wpływ na konkurencyjność ubezpieczeń jest ich skuteczność, która zależy od pełności i pewności rekompensaty powstałych strat. Jako czynniki zagrażające należy wymienić umowny i niematerialny charakter ubezpieczenia oraz silniejszą pozycję finansową i merytoryczną zakładu ubezpieczeń. Konieczna jest więc prawidłowa ocena zarówno kontraktu ubezpieczenia, jak i kondycji finansowej oraz rzetelności ubezpieczyciela. Należy również zwrócić uwagę na dostosowanie zakresu ochrony ubezpieczeniowej do indywidualnych potrzeb przedsiębiorstwa. Ubezpieczenie poza elementami odszkodowawczymi gwarantuje jednocześnie pomoc zakładu ubezpieczeń w analizie ryzyka oraz sugestie co do kierunków działań prewencyjnych.

Trzeci czynnik to powszechność i dostępność metody. Wbrew powszechnym opiniom ubezpieczenie może stanowić barierę dla przedsiębiorstw, które prowadzą specyficzny rodzaj działalności lub ich ryzyko cechuje się znaczną częstotliwością i kosztownymi stratami. W podobnych sytuacjach rynek ubezpieczeń oferuje takie alternatywy, jak ubezpieczeniowe instrumenty pochodne czy też *captive*⁶. W pozostałych przypadkach ubezpieczenie jest gotowym instrumentem, który cechuje duża elastyczność ze względu na fakt, że zakres ochrony może być dostosowany indywidualnie do klienta. Nie należy jednak zapominać, że instrument ten staje się z roku na rok coraz bardziej wyspecjalizowany, zarówno od strony rozszerzającej możliwości ubezpieczenia, jak i

⁴ Raport Deloitte, *Global risk management survey, seventh edition*, 2011, s. 14.

⁵ B. Hadyniak, *Zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwie*, [w:] *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem przedsiębiorstwa*, t. I: *Podstawy*, red. B. Hadyniak J. Monkiewicz, Poltext, Warszawa 2010, s. 31–52.

⁶ A. Liwacz *Zakład ubezpieczeń typu captive*, [w:] *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem przedsiębiorstwa*, t. I: *Podstawy*, s. 161–182.

potrzeby korzystania z doradztwa wyspecjalizowanych podmiotów działających w interesie ubezpieczającego.

Czwartym i zarazem ostatnim czynnikiem wskazującym na konkurencyjność ubezpieczenia są dodatkowe korzyści. Korzyści te podzielono na dwie grupy, pierwsza to specjalne świadczenia od zakładu ubezpieczeń, natomiast druga to inne korzyści wynikające z posiadania ubezpieczenia. Do pierwszej grupy zaliczana jest, najogólniej mówiąc, wyspecjalizowana informacyjno-organizacyjna pomoc ubezpieczyciela. W pomocy tej zawiera się ocena ryzyka indywidualnego w przedsiębiorstwie, a także ryzyka związanego z inwestycją czy też kontraktem. Ubezpieczyciel służy też często doradztwem zarówno dla samego przedsiębiorstwa, jak i jego klientów oraz oferuje możliwość publikacji materiałów o nowoczesnym zarządzaniu ryzykiem i prewencji szkodowej oraz techniczne kursy i szkolenia podnoszące kwalifikacje klientów w zakresie minimalizacji i kontroli ryzyka. Do tej grupy zalicza się również administrowanie przez ubezpieczyciela roszczeń oraz merytoryczne wsparcie w ewentualnym sporze sądowym. Do drugiej grupy korzyści zaliczana jest przede wszystkim elastyczność ubezpieczenia oraz stosunkowo duża dostępność. Bardzo istotnymi korzyściami, zaliczanymi do tej grupy, są również poczucie bezpieczeństwa oraz wzrost wiarygodności w oczach klientów, kontrahentów oraz innych podmiotów.

3. PRZESŁANKI ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ ZA PRODUKT

Zdefiniowanie w Kodeksie cywilnym produktu było konsekwencją wprowadzenia nowego rodzaju odpowiedzialności, a mianowicie odpowiedzialności za produkt niebezpieczny. Kodeks cywilny, a dokładnie art. 449¹ § 2 definiuje produkt jako ruchomą rzecz, nawet jeśli zostałaby ona połączona z inną rzeczą. Uzupełnieniem tego artykułu jest z kolei art. 45, w którym zawarta jest definicja rzeczy jako przedmiotu materialnego. W praktyce producent nie odpowiada nie tylko za rzeczy przez siebie wyprodukowane, ale i za wszystkie wprowadzone przez niego do obrotu⁷.

Natomiast produkt niebezpieczny jest zdefiniowany przez Kodeks cywilny w art. 449¹ § 3. Za produkt niebezpieczny uznany jest produkt, który nie gwarantuje pełnego bezpieczeństwa, jakie jest wymagane, przy uwzględnieniu normalnego użytkowania produktu. Poprzez normalne użytkowanie produktu rozumie się użytkowanie zgodne z instrukcją obsługi wystawioną przez producenta. Informacje o cechach prezentowanego produktu powinny obejmować jego fizyczne właściwości, takie jak: typ materiału wykorzystanego w produkcji, data ważności, właściwości oraz nakazy i zakazy związane z konserwacją mającą na celu przedłużenie użyteczności produktu.

Producent czy też podmiot odpowiedzialny za wprowadzenie produktu na rynek są zobowiązani do poinformowania potencjalnego nabywcy o standardowym przeznaczeniu produktu, a także o sposobie jego użytkowania. Właściwe przekazanie informacji będzie podstawą do zwolnienia z odpowiedzialności wprowadzającego, w sytuacji gdy nabywca będzie użytkował produkt w sposób nieprawidłowy.

Pojęcie odpowiedzialności za produkt, a dokładnie odpowiedzialności cywilnej za szkody spowodowane przez produkt, pojawiło się już w XX wieku w Stanach Zjednoczonych. Koncepcja ta powstała jako odpowiedź prawa na zdarzenia społeczno-gospodarcze spowodowane postępowaniem technicznym i naukowym. Obecnie w Polsce

⁷ L. Nowakowski, *Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej*, Poltext, Warszawa 2004, s. 65–66.

istnieje bardzo wiele aktów prawnych regulujących odpowiedzialność producentów za produkt, zarówno wewnętrznych krajowych, jak i europejskich⁸. Najważniejszym aktem normatywnym polskiego prawa jest „Ustawa z 2 marca 2000 roku o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny”. Ustawa ta była przystosowaniem cywilnego prawa polskiego do prawa Unii Europejskiej.

Chcąc określić najogólniej istotę ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, należy podkreślić, że przejawia się ona w zobowiązaniu zakładu ubezpieczeń do zapłacenia wyznaczonego w umowie ubezpieczenia odszkodowania za szkody wyrządzone innym podmiotom, pod warunkiem że ubezpieczony ponosi odpowiedzialność względem tych podmiotów⁹. Natomiast skupiając się na ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej za produkt, należy uszczegółowić, że jest to odpowiedzialność producenta za szkody zaistniałe wskutek pojawienia się wad w jego produkcji. Jak wiadomo, jako produkt rozumiane są wszelkie samoistne rzeczy ruchome, jak również te, które stanowią części składowe innej rzeczy ruchomej lub nieruchomości. Należy też mieć na uwadze, że zgodnie z art. 449³ k.c. do grona osób zobowiązanych do zrekompensowania szkody, oprócz właściwego producenta, zalicza się również: wytwórców części składowych i surowców, importerów, *quasi*-producentów oraz zbywców w obszarze ich działalności gospodarczej. Zgodnie z art. 449³ k.c. odpowiedzialność producenta rozpoczyna się od momentu, w którym towar został wprowadzony do obrotu. Pod wprowadzeniem do obrotu, oprócz zwykłej sprzedaży, należy także rozumieć najem, dostawę, leasing oraz inne sposoby dystrybucji. W związku z tym w przeważającej liczbie przypadków moment wprowadzenia do obrotu jest trudny do określenia i sporny. Za rozstrzygający moment przyjmuje się przekazanie produktu do podmiotów najbliższych w łańcuchu dystrybucji lub odebranie produktu od producenta. Niektórzy specjaliści są jednak zdania, że odpowiedzialność powinna być nałożona na każdego uczestnika łańcucha dystrybucji od chwili, w której towar zostaje przekazany do innego podmiotu. Argumentacją tego typu poglądu jest fakt, że podmioty te do momentu przekazania mają teoretyczną możliwość sprawowania kontroli nad towarem, znakowania go oraz – co najważniejsze – podjęcia decyzji, czy produkt spełnia wszystkie normy, które pozwalają wprowadzić go na rynek. Za moment wdrożenia produktu do obrotu proponuje się przyjąć chwilę, w której producenci przestają mieć kontrolę nad produktem, lecz warunkiem jest zamierzona utrata tej kontroli.

4. ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA PRODUKT W OBROTCIE GOSPODARCZYM

Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez produkt niebezpieczny oparta jest na zasadzie ryzyka. Odpowiedzialność ta nie ma jednak charakteru absolutnego, mogą występować bowiem przesłanki zwalniające z odpowiedzialności pod warunkiem spełnienia określonych w art. 449³ k.c. przesłanek egzoneracyjnych, do których zalicza się:

⁸ K. Syroka, *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny, a bezpieczeństwo produktu*, Europejskie Centrum Konsumenckie Polska, Warszawa 2009.

⁹ W.W. Mogilski, M. Serwach, *Ochrona ubezpieczeniowa wzajemnych roszczeń ubezpieczeniowych w umowie ubezpieczenia OC*, „Wiadomości ubezpieczeniowe”, 04/2011, s. 45-61.

- niewprowadzenie produktu do obrotu – sytuacja ta najczęściej występuje, gdy dochodzi do kradzieży nietestowanych lub niedokończonych produktów i wprowadzenia lub szkoda zaistniała jeszcze w czasie procesu produkcji lub prezentacji,
- wprowadzenie do obrotu produktu poza obszarem działalności gospodarczej producenta – prawa tego nie mają przedsiębiorcy w odniesieniu do rozprowadzanych próbek towaru oraz wobec produktów przekazanych na cele dobroczynne. Wynika to z tego, że działalność ta ma charakter reklamowy,
- brak właściwości niebezpiecznych produktu przed momentem wprowadzenia go do obrotu – zachodzi wtedy, gdy niebezpieczny charakter produktu jest wynikiem niezgodnego z zaleceniami użytkownika rzeczy przez uszkodzowanego lub gdy produkt stanie się niebezpieczny już w łańcuchu dystrybucji, na przykład w wyniku niezachowania norm bezpieczeństwa instalacji czy transportu albo wskutek nieumieszczenia na nim informacji i ostrzeżeń nakazanych przez wytwórcę,
- ryzyko rozwoju – opiera się na udowodnieniu przez producenta, że stan techniki i nauki w momencie wprowadzenia produktu do obrotu nie umożliwiał wykrycia wady,
- zgodność z przepisami prawa – producent nie będzie ponosił odpowiedzialności w sytuacji, gdy niebezpieczne cechy produktu będą wynikały z faktu, że produkt jest zgodny z normami prawa, które są bezwzględnie wiążące.

Powszechnie odpowiedzialność producentów jest uznawana za odpowiedzialność zawierającą się w reżimie *ex delicto*. Należy jednak podkreślić, że choć odpowiedzialność ta jest ogólnie nazywana odpowiedzialnością producentów, nie należy jej łączyć wyłącznie z producentem. Ponieważ jest to odpowiedzialność, wskutek której podmiot wprowadzający do obrotu produkt odpowiada za szkody powstałe u korzystającego w związku z wykorzystywaniem tego produktu w sposób zalecony i zgodny z wymogami¹⁰.

Szczególną uwagę należy więc zwrócić na obszerny zakres definicji samego producenta. W literaturze często spotykany jest podział na pięć grup podmiotów ubezpieczających:

1. Producenci, którzy na podstawie art. 449¹ odpowiadają za szkody wyrządzone przez produkt niebezpieczny wyprodukowany w zakresie działalności gospodarczej, którą prowadzą. Są to więc osoby, które uznane są za wytwórcę finalnego produktu. Ich działalność opiera się na produkcji, przy czym nie jest istotne, jakie metody produkcji stosują oraz jaki jest ich charakter i rozmiar produkcji, jednak jeżeli za proces wytwarzania odpowiedzialnych jest kilka podmiotów, pociągnięty do odpowiedzialności pozostanie ten, który wykonał niebezpieczny element.
2. Wytwórcy, których odpowiedzialność regulowana jest art. 449⁵ § 1 k.c., w którym mowa jest o tym, że wytwórca surowca, materiału lub części składowej ponosi taką samą odpowiedzialność jak producent. Wyjątkiem jest sytuacja, w której szkoda została spowodowana wyłącznie poprzez zalecenia producenta lub wadliwą konstrukcję produktu.

¹⁰ L. Nowakowski, *Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej*, Poltext, Warszawa 2004, s. 111.

3. *Quasi*-producenci, a więc podmioty, które umieszczają na produkcie swój znak handlowy, nazwę lub inny odróżniający ich od innych znak, a wskutek tego działania podają siebie za producenta. Mimo że nie są oni rzeczywistymi producentami, zgodnie z art. 449⁵ § 2 k.c., odpowiadają oni w takim samym zakresie i tak samo jak producenci.
4. Importerzy, którzy odpowiadają na mocy tego samego artykułu k.c., co *quasi*-producenci.
5. Wszyscy zbywcy produktów, którzy ponoszą odpowiedzialność wyłącznie w określonych przypadkach – gdy nie są w stanie wskazać *quasi*-producenta, producenta lub importera.

5. CHARAKTERYSTYKA ELEMENTÓW SKŁADOWYCH OGÓLNYCH WARUNKÓW UBEZPIECZENIA

Kluczowy element ogólnych warunków ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za produkt stanowi przedmiot ubezpieczenia, którym jest odpowiedzialność deliktowa ubezpieczonego wobec konsumenta za szkody wyrządzone przez produkt. Ubezpieczającym może być zarówno producent, importer, sprzedawca, jak również każda inna osoba, która zgodnie z obowiązującym prawem mogłaby zostać pociągnięta do odpowiedzialności. Jednocześnie dopuszczalne jest rozszerzenie odpowiedzialności na kontrahentów ubezpieczonego. Ochrona ubezpieczeniowa powinna gwarantować wypłatę odszkodowania/świadczenia w granicach sumy gwarancyjnej ustalonej w umowie, może również obejmować inne koszty, na które ubezpieczyciel wyraził zgodę. Wskazane koszty powinny być rekompensowane bez względu na wysokość ustalonej w umowie sumy gwarancyjnej¹¹. Sumy gwarancyjne bywają określone na jedno lub wszystkie zdarzenia. Ubezpieczenie obejmuje również swoim zakresem tak zwane szkody seryjne, w wyniku których wystąpienie jednej wady pociąga za sobą ciąg szkód, które rozciągają się w czasie. W takiej sytuacji warunkiem skorzystania z ubezpieczenia jest fakt, że pierwsza szkoda w całej serii została wyrządzona w okresie ubezpieczenia¹².

Stosowany w treści ogólnych warunków ubezpieczeń zakres odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń najczęściej występuje w dwóch wariantach: podstawowym i rozszerzonym. Ubezpieczenie w podstawowej wersji w wielu przypadkach jest ograniczone do tak zwanej minimalnej ochrony, zakład ubezpieczeń często odpowiada wyłącznie za szkody wyrządzone na obszarze Polski, a poszerzenie terytorium odpowiedzialności wiąże się z dokonaniem przez ubezpieczającego dodatkowej wpłaty. Zwykle we wszystkich produktach ubezpieczyciele zobowiązują się do pokrycia kosztów zaangażowanych rzeczoznawców w celu określenia wysokości i okoliczności szkody, wypłaty odszkodowania, jakie ubezpieczony powinien zapłacić poszkodowanemu, pokrycia kosztów obrony w procesie cywilnym, jeżeli sam zalecał takie postępowanie, kontroli roszczeń kierowanych przeciwko ubezpieczonemu i pokrycia roszczeń z tego tytułu. Różnica pomiędzy produktami pod tym względem wynika często z tego, że koszty te są pokrywane albo w obrębie sumy gwarancyjnej, albo poza nią.

¹¹ A. Gawroński, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej za produkt*, [w:] A. Wąsiewicz, *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, Branta, Bydgoszcz 1994, s. 62–76.

¹² H. Zakrzewska-Krzyś, *Polisy OC dla przedsiębiorców*,

<http://twojbiznes.infor.pl/index.php/dzialy/raporty/arttykul-1104269.html> (dostęp 28.03.2013).

Jedną charakterystycznych cech, która wyróżnia ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej za produkt jest długi okres inkubacji szkody, co wynika z tego, że oddziaływanie niektórych produktów może mieć długotrwały charakter. Za wypadek ubezpieczeniowy nie powinno być uznane samo zamontowanie, zastosowanie czy też spożycie produktu wadliwego, lecz moment ujawnienia się szkody powstałej na skutek tego typu działania.

6. DETERMINANTY WYKORZYSTANIA UBEZPIECZENIA ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ ZA PRODUKT – RYS HISTORYCZNY

Odpowiednio dobrane do prowadzonej działalności ubezpieczenie to konieczna inwestycja dla przedsiębiorstwa. Pomimo ciągłego rozwoju rynku ubezpieczeń, doskonalenia oferty produktowej i dostosowywania jej do zmieniających się potrzeb rynku, nieustannie brakuje szczegółowych analiz i badań, zarówno ogólnych, jak i branżowych dotyczących ubezpieczenia się przedsiębiorstw. Jedynym powszechnie dostępnym, uwzględniającym kompleksowo stanowisko przedsiębiorców jest raport opracowany przez Główny Urząd Statystyczny z 2000 roku. Zatem aktualny stan wiedzy rodzi ciągłą potrzebę badań i analiz ich wyników. Szczególnym obszarem wymagającym analiz są ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, w tym odpowiedzialności cywilnej za produkt. Już wówczas większość z badanych podmiotów podkreślała, że jedną z ważniejszych ról w popularyzacji ubezpieczeń odgrywa współpraca z zakładem ubezpieczeń, liczba oferowanych ubezpieczeń, jak i doświadczenie konkretnego przedsiębiorstwa we współpracy z ubezpieczycielami. Przedstawiciele zakładów ubezpieczeń, pomimo wschodzącej fazy rynku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej za produkt i ich pochodnych, podkreślali, że duża część umów ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej za produkt ma zbyt niskie sumy gwarancyjne. Na wyższe sumy decydowały się jedynie podmioty, które są do tego poniekąd zmuszone przez otoczenie zewnętrzne.

Obecnie coraz większe zainteresowanie ofertą ubezpieczycieli w obszarze ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej za produkt wynika zarówno ze wzrostu świadomości ubezpieczeniowej przedsiębiorców, którzy zaczynają zauważać, że potencjalne straty mogą być niewspółmierne do wydatku poniesionego na opłacenie składki, jak również z faktu, że wielu kontrahentów oraz regulacje prawne w kraju i za granicą wymuszają obligatoryjnie zabezpieczenia, między innymi poprzez ubezpieczenia, przy realizacji różnego rodzaju kontraktów¹³. Potwierdzają to również wyniki badań przeprowadzonych w 2012 r. na grupie blisko stu pięćdziesięciu przedsiębiorców zrzeszonych w ramach Podkarpackiego Klubu Biznesu. Ich zdaniem ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za produkt są coraz bardziej popularne, w zdecydowanej większości przedsiębiorcy deklarują zainteresowanie ich zakupem w przyszłości. Potwierdza to blisko połowa badanych (47%). Na wzrost liczby zawieranych polis kluczowy wpływ mają ogłaszane publicznie informacje o wycofaniach produktów (27%), oczekiwania klientów (32%), jak i to, że wraz ze wzrostem świadomości społeczeństwa, wzrastają odszkodowania dochodzone przez poszkodowanych konsumentów (24%).

¹³ D. Gajda, T. Jurkiewicz, *Ubezpieczenia w sektorze MSP w latach 2007–2010 (wyniki badań ankietowych)*, „Wiadomości ubezpieczeniowe” 2010/2, s. 19–32.

7. ZAKOŃCZENIE

Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za produkt występują na rynku polskim od wielu lat, mimo to nie są jeszcze mocno rozpropagowane, choć zainteresowanie nimi sukcesywnie rośnie. Powyższe potwierdzają wyniki przeprowadzonych badań, które jednoznacznie wskazują, że prezentowane ubezpieczenia coraz częściej stanowią integralny element opracowywanych strategii zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwach. Osoby decyzyjne mają świadomość, że konsekwencje jakie niesie za sobą realizacja ryzyka w omawianym obszarze mogą skutecznie zakłócać działalność przedsiębiorstwa w długiej perspektywie czasowej, a w szczególnych przypadkach mogą prowadzić nawet do upadłości. Jednocześnie wyciągane wnioski pozwalają na stwierdzenie, że pomimo rosnącego znaczenia omawianych produktów ubezpieczeniowych i stopnia ich wykorzystania przez środowisko przedsiębiorców w procesach zarządzania ryzykiem w dalszym ciągu mamy do czynienia z rosnącym, aczkolwiek w dalszym ciągu stosunkowo niskim poziomem świadomości ubezpieczeniowej, która stanowi przedmiot wielu odrębnych rozważań. Stosunkowo często przedsiębiorcy uczą się na własnych błędach lub błędach konkurentów, najczęściej wyciągając właściwe wnioski *ex post*. Niepodważalne jest jednak, że rynek ubezpieczeń w Polsce ulega głębokim przeobrażeniom, których integralnym elementem jest wzrost świadomości ubezpieczeniowej przejawiającej się coraz częściej świadomym wykorzystywaniem oferty ubezpieczycieli jako skutecznego narzędzia w procesach zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwach, w tym również ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej za produkt.

LITERATURA

- [1] Gajda D., Jurkiewicz T., *Ubezpieczenia w sektorze MSP w latach 2007–2010 (wyniki badań ankietowych)*, „Wiadomości ubezpieczeniowe” 2010/2.
- [2] Gawroński A., *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej za produkt*, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, red. A. Wąsiewicz, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1994.
- [3] Hadyniak B., *Zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwie*, [w:] *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem przedsiębiorstwa*, t. I: *Podstawy*, red. B. Hadyniak J. Monkiewicz, Poltext, Warszawa 2010.
- [4] Kwiecień I., *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem działalności gospodarczej*, C.H. Beck, Warszawa 2010.
- [5] Liwacz A., *Zakład ubezpieczeń typu captive*, [w:] *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem przedsiębiorstwa*, t. I: *Podstawy*, red. B. Hadyniak, J. Monkiewicz, Poltext, Warszawa 2010.
- [6] Mogilski W., Serwach M., *Ochrona ubezpieczeniowa wzajemnych roszczeń ubezpieczeniowych w umowie ubezpieczenia OC*, „Wiadomości ubezpieczeniowe”, 2011/4.
- [7] Nowakowski L., *Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej*, Poltext, Warszawa 2004.
- [8] Syroka K., *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny, a bezpieczeństwo produktu*, Europejskie Centrum Konsumenckie Polska, Warszawa 2009.

- [9] Zakrzewska-Krzyś H., *Polisy OC dla przedsiębiorców*,
<http://twojbiznes.infor.pl/index.php/dzialy/raporty/arttykul-1104269.html>
(dostęp: 28.03.2013).
- [10] Raport Deloitte, Global risk management survey, seventh edition, 2011.

LIABILITY INSURANCE FOR THE PRODUCT IN THE PROCESS OF RISK MANAGEMENT OF A COMPANY

The paper considers the subject of product liability. The aim of this paper is to show the role of insurance in risk management product liability enterprises. It was discussed the nature and importance of risk management, some examples of risk factors, the events that occur in the area of uncertainty and ways of preventing it. The insurances were positioned in the reporting process, while the presentation of their role, the use and their significance. The attention was drawn to the fact that more and more often the presented subject becomes the object of a more detailed analysis of management in companies regardless of their size. This phenomenon is a consequence of changes in the area of economic activity whose sources result from the expectations of partners in business and increase awareness of the beneficiaries of insurance and insurance services, consumer products and services. As a result of all the changes on the market the changes in all areas of life are exposed increasingly to the claims of being a derivative liability. This phenomenon contributes to the spread of various types of insurance of protection risks arising from such liability. A special place in this type of process is assigned to product liability including the need to withdraw. While analyzing the considerations in the article there were discussed the factors and conditions which are common sources of risk in various areas of business. The paper presents the essence of insurance product liability, national and international laws on this type of insurance with a description of the key elements of an insurance contract arising from the content of the various components of the policy conditions encountered in offers domestic insurers. The conclusion of the discussion is the presentation of the research on the entrepreneurs' environment on the presented issues. The basic research method in data collection survey interviews were indirect. The research tool developed for this purpose was a questionnaire that allowed the gathering of information characterizing the group of businessmen affiliated to Podkarpacki Business Club.

Keywords: civil liability, risk, insurance product liability risk management, insurance product liability.

DOI:10.7862/rz.2013.hss.24

Tekst złożono w redakcji: maj 2013
Przyjęto do druku: listopad 2013